

ségével, az idősíkok és a különféle műfajok egymásra épülésével. Különleges helyet foglal el ebben a virtuális tengereken átlebegő időutazásban a *Karácsony, 2017* címet viselő vers, hiszen ezt az ünnepet a költő az adott év november 24-én bekövetkezett halála miatt már meg sem érte. Mégis mindvégig olyan szemléletesen mondja el a fákkal való közös ünneplését, mintha az maga lenne a meg- és átél valóság. Talán egy másik valóságban meg is történt!

„Kerti vörösfenyőim alatt / ünnepelem a Születést. [...] Meg szoktam őket ölelni. / Nagy türelemmel hagyják.” A fáktól, növényektől tanult szellemi létmód, a szelíd bölcsesség és a keresztényi elfogadás nem pusztán poétikai artistamutató verseiben, hanem valóságos tapasztalat, maga a teljes szabadság. Az említett születésmotívum horizontális értelemben a Megváltó, vertikális olvasatban pedig magának a költőnek az új életre való újjászületésére vonatkozhatató.

„Mindazt bírják, érzem, ami / a Megszületettnak kedvére / lehet. Az ártatlanság / növényi tudás...” (*Karácsony, 2017*). Ez az ártatlanságban fogant szabadság mutatkozik meg a kötet szinte összes szövegére jellemző szabad formákban is. Szabad gondolat. Szabad szó. Szabad vers. Legyen az a háborút (*Két fogoly*), az elhunyt barátokat (*Sirató*), a zene és a festészet virtuózeit (*Horowitz; Richter szerelme; Van Gogh öröme*), a természetet (*Rigónóta*) vagy éppen a feleségét hatalmas tenger-opuszokban (*Hasonlat; A Nagy Idegen, és a Tenger mögötte*) megidéző vers, mind-mind a Vasadi-líra elsőpró Isten-tapasztalatának szabadságélményéből fakad. Ennek betetőződése a Mel Gibsonnak (!) dedikált hatalmas, tíz egységre tagolt *Eucharisztikon*, amely lényegében egy életmű-hitvallás a Szentháromság mellett. „templomban a Kezdet húzza a harangot, / nem a sekrestyés. / a Test világít benne, nem a lámpa. / a Halott lélegzete hallatszik. / aki itt van, mert messze suhant” (VI).

A Kezdet, a Test és a Lélegzet az Atya, a Fiú és a Szentlélek szinonimáiként új megközelítésbe he-

lyezik a templomot, azt a „nagy tényéri kozmosz[t], melybe' lakunk” (VI). Ez maga az emberi lét, amelyben „Mindent lehet, de nem mindent / szabad, mert nem-szabadulsz” (*Nyári kockák*).

A tartalmi és verstani sokszínűségben rejlő szabadságot erősíti a Bende által alkalmazott formai változatosság is, amelynek köszönhetően a kötetben a szokásos nyomdai verzió mellett hol a költő kézírásos, hol írógéppel, hol különféle folyóiratokba tördelt szövegtöredékeivel találkozhatunk. Igazi élő irodalom.

A kötetet s az életpályát a *Végül* című vers mint valami végső elszámolás azonban mégiscsak lezárja. A Vigilia olvasóinak és a barátoknak ajánlott szöveg egyértelműen egy költözés előtti búcsúzás, FÖLszabadulás, győzelem. „meredek zuhanás / lefelé. Hagyd el / végre magad. / Igaz, megköszörül / a sebesség, karcsú / leszel, de a fény / benned, s a bőrödön / is fölszabadul. [...] Íme, győztél.”

A versen keresztül egy utolsó, nagy feszültséget hordozó párbeszéd szem- és fültanúi lehetünk. Lényegében ez az a mindnyájunkra váró döntő pillanat, amikor az embernek, jelen esetben a lírikusnak, számat kell adnia életéről, munkásságáról.

Az Úr faggatja a költőt: „Mit hoztál? [...] És még? [...] És még?...” Aggódva figyeljük a költő választát. Vajon elegendő lesz-e felsorolnia, hogy miket gyűjtött? „a lombhengést [...] a ...Madarak / suhogó röptét, [...] A kerti zöld tömördek / árnyalatát, [...] a sátán / előreszögezett állat [...] A csönd barlangjainak / opál színeit, hangját, / ragyogását”? Azaz mindazt, amit érdemes egy-egy csokornyit, kötetnyi versbe összegyűjteni.

A dialógus dinamikája itt egy pillanatra megakad. Szinte magunkon érezzük az Atya tekintetét, ahogy a végső döntés előtt még egyszer, utoljára megvizsgál minket. A bennünk születő kétség a végsőkig feszül, s csak, amikor már „olvad a kő, / [és] késés az idő”, akkor kapjuk meg a feloldást. „...végigtapogat / a tekintete: Mégsem. Mégis.”

ALFÖLDY JENŐ

Farkas Judit: A titokzatos áramlás örököse – Beszélgetés Csernák Árpáddal

Hungarovox, 2018

Amennyiben elfogadjuk, hogy a művészet művelése és közkinccsé tétele nem egyéb, mint az emberiség szellemi életének „titokzatos áramlása” nemzedékről nemzedékre, mesterről tanítványra és egyéni-

ségről egyéniségre, akkor találónak érzem a címben rejlő állítást: azt, hogy Csernák Árpád kétszere- sen is hordozója ennek a szép, de nehéz örökségnek. A könyv Farkas Judit kérdező és Csernák Árpád

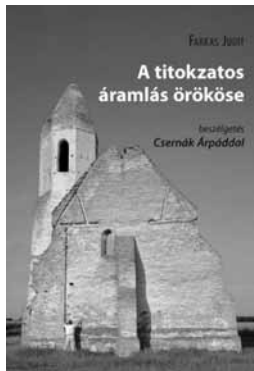
válaszoló közös munkája, de mindvégig a színész-írónak, a Búvópatak című kulturális folyóirat gazdájának sorsrajza, s nem mellékesen az utóbbi évtizedek színházi és irodalmi életének hiteles képe. Stílszerűen mondva: ezek állnak a „rivaldafényben”. Ám éppen hogy nem a fény, siker és dicsőség érdeklí a riportkönyv szerzőit, hanem a művészi produkció félhomályban lezajló előkészítése, az érte folytatott harc, nemegyszer kudarc feldolgozása az idősödő művész emlékeztében, világképi reflexióival, küldetéses munkájának rokonszenvesen kifejezett tartalmával. A nyilatkozó hangvétele általában az őszinte emberekre jellemzően tárgyilagos, és csöppet sem „színészi” a szó negatív töltésével, amit „alakoskodásnak” érthetnénk. Szavainak csupán indokolt esetekben, a dolgok természetének megfelelően van pátozsa: az összetartó, küzdelmeit mindmáig egymásért is vállaló család, a kiváló művészfesleg, Gera Katalin szobrász és leszármazottaiak emlegetésekor, vagy a történelmünket, a zsarnokságot, az '56-os forradalmat, annak leverését, majd 2006-os évfordulóját földidéző lapokon.

„Közügyekről” van szó (Illyés Gyula kedvelt szavával) akkor is, amikor Csernák Árpád a színpadon jeleníti meg a magyar vagy a világirodalom valamelyik jelentős alkotásának egy-egy szerepét – amikor hitelesen alakítja akár egy példaértékű ember, akár egy intrikus gonosztevő vagy egy szerencsétlen áldozat személyét. És közügyekről beszél akkor is, ha kapcsolatba kerül a haza tágabb kulturális életével úgy is, mint aki a színházat, a vers- és könyvírás, a művelődési lap szerkesztését és általában a cselekvés szabadságát vagy gúzsbakötött-ségét vizsgálja.

A színészeket mindig bámultam létezési módjukért, és Csernák műhelyvallomásai most is megrendítettek. Az egyéni és a közösségi alkotómunka különös kettőssége jellemzi ezt a művészetet. Kiemelkedő példája annak a napjainkban oly égető kérdésnek, hogy miként gondolkodjunk e két alapértékről: egyéni és közösségi alkotásról. Miként értelmezhetjük helyesen a *szabadság* fogalmát, meddig felszabadító érték, és mely ponton válik közösségellenes önérdékké. A színész, az alakváltás művésze a negatív hős megjelenítőjeként éppúgy életet lehel az általa játszott figurába, mint a hősszerelmes vagy a morális döntések önfeláldozó hőseként. A színpadon elhangzó beszéd éppúgy „apostoli” nyelvművelés, mint esztétikum és lélektan. A jó alakítás az égbe röppent egy cinkos tekintettel, a rossz pedig kiábrándít egy

hamis hangsúllyal, mozdulattal. A színészen áll, mivé válik a drámaíró műve.

Sokat tanultam Csernaktól. Arról például, hogy miként érez és gondolkodik a színész maga, miközben az idős István királyt, V. Henriket vagy Horatiót játssza a színpadon. Hogyan hordozza magával a szerepek alanyait a maga belső életében, miközben utazik, bevásárol, átnézi fiainak leckéjét, vagy megpróbál kikapcsolódni, ha egyáltalán képes erre. Ismeretes Denis Diderot nyomában József Attila azon fejtegetése, amely *színészparadoxon* címen vonult be a drámaesztétikába. A színész élethalálharcot vív és „meghal” a színpadon, könnyei valódi könnyek, jajkiáltása legbelülről fakad – ámde madarat lehetne vele fogatni öröme-

ben, ha minden szava és minden mozdulata úgy sikerül, ahogy elképzelte, híven a szerepéhez. Csernák Árpád hozzá tudja tenni ehhez saját, tapasztalatokon nyugvó véleményét, amely nem cáfolja, de kiegészíti egy fontos feltétellel. Igaz, hogy a színész megőrizheti belső lényének függetlenségét egy vele ellentétes egyéniséget megformálva, de csak akkor, ha *van* belső szabadsága, és ezt tudatosan ápolja. Ha független tud maradni a híven ábrázolt, tőle gyökeresen eltérő egyéniségtől, attól, akit a közönség elé visz. Nem lehet személytelen, cinikus nihil-ember. Csak az igazi karakter képes arra, hogy egy másik, igazi karaktert hozzon létre a színpadon. A színész-író szomorú példákat látott élete folyamán arra, hogy miként züllött le és tévedt olcsó színészi pótcselekvésbe (hogy ripacskodást ne mondjak) egy-egy sikertelen, munkájában sem örömet, sem értelmet nem találó kollégája. „A színész munkája abban áll, hogy a próbák idején önmagát lebontja, és egy másik személyiséget hoz létre” – mondja. „A színész csak azokból a szenvedélyekből, gesztusokból, gondolatokból, tapasztalatokból dolgozhat, építkézhet, amelyeknek birtokában van” – folytatja. A profi színész bármilyen szerepet hitelesen el tud játszani, jót és gonoszt egyaránt, de ezen belül a karakterszínész az alkatánál fogva kijelölt bizonyos szereptípusokra. Fontos, hogy a rendező fölismerje benne az egyéni és a tipikus együttes lehetőségét, anélkül, hogy végzettszerűen beskatulyázná. Más dolog, hogy a színjátész nem hajlandó „eladni” magát olyan eszmék képviselőre és terjesztésére, amelyek megvásárolhatóvá teszik aljas eszmék érdekében. Csernák le tudott mondani a kor előnyeiről: joggal vallja erényének, hogy pályája hosszán nem vállalt számára elfogadhatatlan szerepeket. Igaz, a neki való alakítások egy része

elmaradt, Latinovitscsal mondva, „ködszurkálásaiért”. Főként ezekért váltott két-három évente színházat mindaddig, míg Kaposváron végleg le nem gyökerezett. Ott folytatja másik hivatását, az íróit, szerkesztőit is.

A jól fölített kérdésekre adott válaszokban tisztán áll előttem: az író Csernák Árpád vallomásai ugyancsak ars poetica értékűek. Az irodalomnak is megvoltak és megvannak a csapdái. A szerkesztőségeknek is vannak intrikusai, oda is elért a kézi vezérlésű hatalom, ott is akadnak stréberek, féltékeny és alattomos vetélytársak, s itt-ott máig megtörténik kedvenc szavaink cenzúrázása, eszméink meggyalázása. Az író-színész, illetve lapszerkesztő Csernák Árpád nem terheli túl az olvasót politikával, ideológiával, botránykrónikával, személyeskedéssel. Szeretettel emlékezik meg egykori munka-

társainak, mestereinek és tanítványainak többségéről. Konfliktusait nem hallgatja el. Bőven jutottak neki, de megerősödve került ki belőlük akkor is, ha utólag önmagát hibáztatja konokságáért. A „nagy” szerepek mellett a színészet „kismesteri” feladatait is egész emberként vállalta. Tisztán áll előtünk öntudatos egyénisége, írói-művészi ars poeticája, haza-, család- és művészszeretete, amely a képzőművészetig is elér. Tevékenységének mindegyik formája egyszerre művészi mesterség és ihletett hivatás, tehetség és szolgálat dolga. Adná az ég, hogy „búvópataként” létező, exkluzívan is demokratikus kulturális folyóirata nagyobb közönséget szervezzen magának papíralapon éppúgy, mint elektronikus formában, s amit hetvenöt évén túl még elvégezhet főszerkesztőként, az a köz ügye legyen, s ne menjen kárba sohasem.

KONCZ TAMÁS

Térey János: Káli holtak

Jelenkor, 2018

KONCZ TAMÁS (1982) Érd

Már a kötet felénél járva zavarba estem a *Káli holtak*-at olvasva: hogyan fogok én erről írni? Nem azért, mintha csapnivaló lenne – a gyenge, suta szöveget legfeljebb erkölcsi okokból nehéz kritizálni –, inkább eklektikussága adta fel a leckét. Térey János először írt tisztán prózát, és érezhetően a nagy mű igényével: annyi ötletet, annyi váltakozó minőségű és terjedelmű történeteszálát zsúfolt a 534 oldalas könyvbe, hogy az három, a *Káli holtak*-nál kompaktabb regényhez elegendő lenne.

Nagyravágyó maga az alapfelvetés is: egy színész fejlődéstörténetén keresztül bemutatni a színházi élet kulisszatitkait, intrikáit – úgy, hogy a díszletek közül rálássunk a magyar történelem meghatározó pillanataira, újraértelmezzük a török hódoltság és pusztítás, Trianon, sőt a menekültválság traumáját. A szerző egy ügyes technikai fogással (Radák Zoltán miniszterelnöki győzelmének megemlékezésével) kijelöli a kötet helyét az átjárható, sok szállal kapcsolódó Térey-regényvilágban: 2018-ban járunk, a *Protokoll* után, ám még a *Legkisebb Jégkorszak* eseményei előtt.

A regény tere nemcsak a témaválasztás, de a topográfia szempontjából is szinte áttekinthetetlenül széles – a Káli-medencétől Kolozsváron át Isz-

tambulig villannak fel újabb és újabb helyszínek –, Térey pedig egy valóságos James Bondot választott bejárásához. Főhőse, Csáky Alex már-már idegesítően sokoldalú karakter, aki eltérő kulturális-társadalmi közegekben is otthonosan mozog. A történet kezdetén huszonnyolc éves színész kigyúrt, magas, szemtelenül jóképű nőcsábász, lángolóan tehetséges, de azért önmarcangoló, szorongó alkat is; kisujjában a popkultúra és a művészettörténetek biztos lexikális tudása, magabiztosan értekezik Athén és Kolozsvár építészeti örökségéről, sőt, még verekedni is tud. Karrierjének felívelő szakaszában ismerjük meg, mikor egyszerre képes eleget tenni a mainstream szórakoztatás és a színházlátogató elit közönségigényeinek: főszerepet vállal egy, a Káli-medencében zajló zombis sorozatban, miközben saját társulatában, a fiktív Füst Milán kőszínházban ezer fokon égve játssza Hamletet, alakítja a *Haramiák*-ban Moor Károlyt.

Nem kérdés, hogy a két feladatkörnek nem lehet sokáig szimultán megfelelni. Az sem, hogy minden felívelő szakasz után eljön a lejtmenet, amikor a bombabiztosnak hitt státusz, hírnév kétségessé válik. A bukás lehetősége már a kezdetektől érezhető, Térey azonban ügyesen játszik az elbeszélői szűrővel, adagol reményt és feszültséget, így érthe-